

אשכולות

העלון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

פרשת בשלח-שירה

גליון 449 | י"א בשבט תשע"ח
(שנה שתיים-עשרה)

כניסת שבת 16:46
צאת שבת 17:49
סוק"ש מג"א 08:40

ללא סוב

לרב בנימין בארי

לרגל הולדת הנין

לרב אברהם ריבלן

לרגל הולדת הנכדה

לרב מנחם מנדל בלכמן

לרגל בר המצוה של נכדו

לרב אפרים רובינשטיין

לרגל ארוסי נכדתו

העלון לוקדס

לרפואת אליאב בן בתיה

בתושח"י

קוד באתר: 7823

העלון יוצא לאור ע"י

ישיבת כרם ביבנה

www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:

eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות

איתיאל סופר

יעקב אביעד דואני, יאיר אטינגר

כוחנו באחדותנו

בניה אשר כהן (ב')

מתחילת חומש שמות אנחנו קוראים על ניסים מרובים שה' עשה לבני", בין מהניסים הכתובים בפשט - מהמטה שהפק לחש עד למן בפרשתנו, ובין מהניסים הכתובים במדרשים - נשות ישראל שילדו על אף גזירת המצרים והתינוקות שנבלעו באדמה, ועד לים שנבקע ל"ב שבילים והיה שם פירות ומאכלים.

לכן, תמוה מאוד איך בני" מתלוננים על שפת הים, באמרם "המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים", וכן על כך שה' הביא אותם למות בצמא וברעב במדבר: "וילונו העם על משה לאמר מה נשתה", "מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים... כי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב", "וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה" - האם לא ראיתם עד עכשיו את יד ה' תבקשו יפה ותקבלו, למה להתלונן בחוצפה?

בנוסף, אחרי כל הניסים האלו, איך עמלק העז להילחם בעמ"י? ובכלל, למה ה' שלח אותנו? לא הספיק לישראל כל הצרות שסבלו ממצרים עד המדבר?

ועוד, כשיתרו מבקש להצטרף לבני", מסביר רש"י את התנהגותו: "מה שמועה שמע ובה, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק". עד עכשיו חיכה? כל הניסים הענקיים והגלויים לא השפיעו עליו עד מלחמת עמלק?

ישנה תשובה ידועה (של הרמב"ם), שעמ"י היה עד כה עם עבדים, שעושה מה שאומרים לו בלי 'להגדיל ראש' וכלי לחשוב יותר מדי. גם כשיצאו ממצרים - החשיבה שלהם לא השתנתה, ועדיין הם נשארו בראש של עבדים. עבד רגיל לקבל הכל מהאדון שלו. כאן ה' מעמיד להם ניסיונות ואתגרים שהם יהיו מוכרחים לצאת מ'הראש הקטן' - המצרים באים ואנחנו מול הים, מה אנחנו צריכים לעשות? מה עושים כשאין מים, וכשאין לחם? העם לא רגיל שלא דואגים לו, ולכן הוא מגיב בצורה לא מובנת, ואת זה בדיוק ה' רוצה לשנות. סופו של התהליך הוא במלחמת עמלק, שישראל בעצמם נלחמים בעמלק, ולא יושבים בחיבוק ידיים כמו שהיו רגילים לעשות עד עכשיו.

אבל ישנה תשובה עמוקה יותר. עמ"י הוא עם שיש משמעות לאחדותו. עמ"י חי כעם, לא כדי שלכל פרט יהיה טוב ונוח. בשונה משאר העמים שבשבילם העם והמדינה קיימים רק בשביל לדאוג לפרט, כגון שלפרט יהיה בטחון, שירותי בריאות, פרנסה וכו', עמ"י בצורתו הטבעית חי כעם בלי קשר לאינטרסים של מה כל אחד מרוויח מזה, ויש לו חשיבות גדולה כעם ולא כפרט; "גוי אחד ויחיד הוא יהיה בין הגוים, אשר אינו חי למען תהילת עצמו, גדולת עצמו ותפארת עצמו, אלא למען כינון מלכות שמים ותפארתה עלי אדמות" (רש"י הירש שמות י"ט, ו), ממילא, כשישראל מתנהגים כיחידים, החיסרון של התנהגות זו גדול מאוד, ולא נוגע רק לעצמם אלא למלכות ה' בעולם.

כשעמ"י מגיעים לים סוף הם מתלוננים. דבר זה לא מובן בכלל - איך הם מעיזים לעשות דבר כזה ולא לבטוח בקב"ה. ובאמת אומר הרמב"ן שבעמ"י היו שתי כתות: "ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה': ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים" - כת אחת מתפללת לה' ומאמינה בו, וכת שניה מתלוננת וכופרת בטובה.

גם בפעם השנייה שבני" התלוננו על המים (י"ב, ב), מסבירים האבן עזרא והרלב"ג שרק חלק מהעם התלוננו, ובודאי שאר העם סמך על הקב"ה, שעד עכשיו הציל אותם ושומר עליהם מכל רע. סביר להניח שגם כשהתלוננו על המים ועל האוכל בפעם הראשונה, רק חלק מעמ"י עשה זאת בחוצפה. ובנוגע לחלק שכן התלונן, ניתן להניח שחלק זה היה הערב רב שעלו עם ישראל ממצרים.

כמו שכתבנו, עמ"י לא נועד להיות עם של יחידים או קבוצות, אלא כולו עם אחד לכבוד ה'. אבל המציאות היא שבעמ"י יש התפלגויות וחילוקים, לכן ה' מביא עליהם את עמלק.

העמלקים, צאצאיו של עשו, בטוחים בניצחונם מהסיבה הפשוטה: "והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך" (בראשית כ"ז, מ). הובטח לאבי אביהם שלהם, שכאשר עמ"י לא יקיימו את התורה, בני עשו יוכלו לנצח את בני" (עי' רש"י שם). העמלקים רואים שעמ"י לא מאוחד, חלקם לא סומך על הקב"ה, ובאים בבטחון גמור לפאר את שמם, בזה שהם נצחו את העם שנעשו לו כ"כ הרבה ניסים.

אבל לקב"ה יש סיבה אחרת למלחמה הזו. בתחילת חומש שמות כתוב: "ויהי כל נפש יצאי ירך יעקב...". ואומר המדרש: "נפשות לא נאמר, אלא נפש, לפי שהצדיקים נקראו נפש אחת, שדעתן דעה אחת, אבל בעשו כתיב 'ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת כל נפשות ביתו'. ה' אומר לעמ"י - עמלק נלחם אתכם כעונש על כך שאתם מפורדים ואינכם מאוחדים. עמלק הם 'נפשות', אבל אתם 'נפש' אחת, וזרו למצב הטבעי שלכם! ובסוף פרשתנו אומר: 'כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים', אמחה את הזכרון והמסר שעמלק משאיר - את הפרידות והיחידים (ע"פ רש"י שם).

ובקשר ליתרו, הוא לא נפעם מעם שמראה את אחדותו כשיש השגחה גלויה כמו ביציאת מצרים, שכולם שחטו את קרבן הפסח, וכולם השאילו ממצרים כסף וזהב. במצב כזה, עדיין לא ניתן לדעת אם עמ"י ראוי להערכה או לא. אבל במלחמת עמלק, כשהכל יותר טבעי, כשישראל ירדו מהאולימפוס, שנלחמים עם חרבות ומגנים ממש כמו שכל העמים נלחמים, ועדיין ישראל מראים את אחדותם ומסירותם לאומה, זה ראוי להערכה ולהוקרה, ויתרו יוצא לדרך לכיוון עמ"י.

בפרקים טז-יז שבחלק ב מספר 'מורה נבוכים', נמצאים עיקרי טיעוניו של הרמב"ם כנגד טענות אריסטו וחבריו אודות קדמות העולם: "וכן כל מה שהזכיר אריסטו ותלמידיו מן הראיות על קדמות העולם אינו לדעתי הוכחה גמורה, אלא טענות שיש בהן ספקות חמורים..." (מו"נ ב, טז). בהמשך מביא הרמב"ם משל אשר מטרתו להפריך במידת מה את סברת הטוענים לקדמות העולם. במשל מספר הרמב"ם אודות אדם שאמנם היה שלם במידותיו ושכלו, אך אחז בתאוריה שגויה עקב נסיבות חייו, וכתוצאה מכך אף הגיע למסקנות מרחיקות לכת אך לוקות בחסר:

"ש'אדם שלם מאד באופיו הטבעי נולד ומתה אמו אחר שהניקתו מספר חודשים, ובודדו גברים בהשלמת גידול הילד (ר"י קאפח: 'ובודדו' - שנשאר טיפולו בידי גברים בלבד) באי הבודד, עד אשר גדל והשכיל ולמד. והוא [אותו ילד] לא ראה מעולם אשה... ואז שאל ואמר לאיש מאשר עמו, היאך נמצאנו? באיזה אופן נהוונו? והשיבו הנשאל, כי כל אחד ממנו נתהווה בבטן אחת ממינו כמונו היא אשה... ואותו האחד ממנו בעת שהיה קטן בבטן והוא חי נע וגדל, האם היה אוכל ושותה מפי נחיריו ומוציא רע? - ואז יאמרו לו לאו! הרי בלי ספק ימהר להכחיש דבר זה, ויביא הוכחה על הדברים הללו האמתיים שהם נמנעים במה שילמד מן המצוי... ויאמר כל אחד ממנו אם תיעצר ממנו הנשימה אפילו מקצת שעה - ימות ויבטלו תנועותיו, והיאך יצטייר שיהא אחד מאיתנו בכלי אטום המקיפו בתוך הגוף במשך חודשים והוא חי?! ואילו בלעה אותו ציפור מיד היה מת, לא כל שכן?"¹

האדם במשלו של הרמב"ם היה רגיל למציאות מסוימת, אשר הובילה אותו לחשוב שלא ייתכן אחרת מאחר וכך הרגילו אותו לחשוב. הבאת משל זה בכדי להדגיש מה עלולים הרגלים מחשבתיים לגרום לדרך הסקת מסקנותיו של אדם, בפרט וכתוצאה מכך לאורח חייו בכלל. תמוה בעיני כל מי שקורא את פרשת בשלח, כיצד העם שזה עתה נעשו עבדו עשרת המכות ועוד שלל ניסים, וביניהם בקיעת ים סוף ומתן עמוד הענן ועמוד האש להנחיה והדרכה במדבר, מעזו להתלונן כל כך הרבה, בשלמא אילו היה עובר זמן רב מאותם ניסים היה לנו היכי תמצי לומר ששכחו אותם, ברם ע"פ המתואר בפרשתנו היו הדברים ממש בסמיכות. יש מהפרשנים שראו לפרש שאין מדובר בתלונות שמקורן בקנטרנות ובחיפוש אחר פגמים, אלא בטענות כנות כמו חוסר במים לאחר שלושה ימים והיעדר מזון. אולם סבורני שמדובר בדבר עמוק יותר ולא בתמונה נקודתית, על תהליך זה אכתוב במאמרי.

עם בני ישראל, היו רגילים לחשוב כעבדים. אדם המשמש כעבד, לא רק חסר חירות פיזית ומצווה לעשות דברים נגד רצונו, אלא גם חסר חירות מחשבתית, נעדר יכולת להגדיר את ייחודיותו, ולפיכך נעדר יכולת לשלול את מה שהוא לא ולחוות באופן מעמיק את מה שהוא כן. לאסיר משוחרר יש נטייה למרוד במוסכמות החברתיות, לסרב להיות ממסוגר ולברוח מכל דבר העשוי לתת לו הגדרה, אף אם מדובר בהגדרה חיובית כמו התהליך שהקב"ה מבצע באמצעות משה רבנו. אולם למען האמת, דרכם של ישראל אינה ברורה דיה, ויש שיאמרו שבמידת מה אף רוויית סתירות. הם אינם שוללים את הדף החדש המוצע להם, וזאת נראה בהמשך התהליך בעת קבלת התורה, ומאיך גי'סא, נראה כי לאורך כל הדרך היו להם טענות למכביר, ואולי כך היא דרכו של עבד להתמכר לבריחה, לדבוק באי הדבקות בכל מטרה שהיא? במהלך חיבורי זה, אבחנו את הדברים הללו לאור משנתו של הגרי"ד סולובייצ'יק זצ"ל.

¹ היסוד הגדול שחידש הרמב"ם הוא שאין להקיש מהמצב הקיים בהווה על האופן שבו התהווה אותו דבר, ואפילו בהתהוות יש מיש כיצירת העובר. ראו עוד לעיון והעמקה בח"ב פ"ז.

² להרחבה עי' ילקו"ש ניצבים, ברכות מח ע"ב (וברש"י שם).

(פ"ה מהל' מתנ"ע ה"ה), ואם לא ירחם אדם על אחיו מי ירחם עליו? המצרי המכה אותו? הקוזאק והפריץ שבזוזים אותו?! "הא אין עיניהם תלויות אלא לאחיהם" (רמב"ם שם). אמנם לא בחרנו זה בזה, אך יד ההשגחה חברה ביננו בעל כורחנו, וכעת, קשורים אנו זה בזה בקשר גורדי בין אם נרצה ובין אם לאו, והיחידים אליהם נוכל לפנות הם בני עמינו, האפר והדם פרי השעבוד והפרעות, הדביקו אותנו אחד בשני לכדי אומה מגובשת וחזקה. לא מבחירה נעשינו כמקשה אחת, אולם כעת לא ניתן להתייחס, ואת התודעה הזאת יצקה ברית מצריים. תודעת ההכרה באחר היהודי, המוכה והחבול כמו היה זה אני בעצמי, ומשום כך לסייע בעדו בכל זמן ועת.

ברית ייעוד לעומתה, מבטאת חיבור והיקשרות מבחירה "ויקח...", "ויאמר...", ריבוי פעלים המעיד על אקטיביות של העם בנקיטת צעדים לחישוב דרכיו. קיום מתוך ייעוד, הם חיים משמעותיים בהרבה מאשר חיים מכורח העובדה. אומת הייעוד קיימת מדעת, היא בחרה באופן אקטיבי מרצונה החופשי לחוות חיים מלאי תוכן על-ידי כריתת ברית עם הבורא: "כל זמן שדרכה של אומה מותווית על-ידי חוק אלוהי. חיי ייעוד הם חיים מכוונים. פרי דריכות הכרתית ובחירה חופשית" (קד"ד, עמ' 92).

הברית שכרת ה' עם ישראל במצרים היא ברית גורל, אשר נכרתה מבלי להיוועץ בהם תחילה כפי שמעידות ד' לשונות הגאולה: "והוצאתי... והצלת... וגאלתי... ולקחתי אתכם לי לעם..." לעומתה, ברית סיני מהווה ברית ייעוד. אנו רואים במקרא שהקב"ה שולח את משה לומר לעם ישראל את דברו "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל", ומשה שב עם תשובת העם. הרב כותב: "ההלכה תופסת את ברית סיני כשטר שאינו נכתב אלא מדעת המתחייב, והוא כנסת ישראל. הכרוז של נעשה ונשמע הוא יסוד קבלת התורה" (שם).³

למצרים ירדו בני ישראל, וממנה יצאו עם בני ישראל. השעבוד המצרי פיתח אצלם אכפתיות ודאגה לאחר⁴, ובכך טיפח ומיצב אצלם ערכות

³ בהמשך מתעמק הרב בשאלת "כפה עליהם הר כגיגית", שאילו אכן נעשתה גם ברית זו בעל כרחם היכן נמצאת ברית הייעוד אותה אנו מחפשים? עיון זה נדרש לאור הסתירה הידועה שבין "נעשה ונשמע" לבין "כפה עליהם הר כגיגית". הרב בוחר לתרץ שם. להרחבה ראה קד"ד עמ' 92 הערה 15, וכן עיינו בגמ' שבת פח ע"א תוס' ד"ה "כפה" וד"ה "מודעא".

⁴ ניתן להבחין בכך בנקל במדרשים הרבים המתארים את תקופת השעבוד.

הדדית הראויה לבני אותה אומה. אולם מהמקרא עולה כי לאחר יציאתם ממצרים, ישראל מבטאים בהפגנתיות סימנים של חוסר שביעות רצון ממצבם החדש, היותם בני חורין, אולם מדבריו של הרב ניתן להבין מדוע.

ברית סיני מורה לאדם לא להיות קטן, לא לעמוד במקום, לא לנוע בעדריות מכח האינרציה אלא תמיד לשאוף הכי גבוה, עם בני ישראל אמנם יצאו ממצרים בגופם אך לא במחשבתם, במחשבה הם עדיין משועבדים לכוח הטבע, להתרחשות הסובבת אותם, מונעים מכח המציאות ולא פועלים להיות אלו היוצרים אותה: "היהדות האמינה תמיד כי האדם בכוחו ליטול את גורלו בידו ולחשל ממנו ייעוד לחיי חופש, חיים מלאי משמעות ורוויי חדות חיים... לפיכך הדגישה היהדות כל-כך את יסוד הבחירה החופשית; לפיכך החשיבה כל כך את התבונה האנושית, שבכוחה לשחרר את האדם מהשתעבדות לטבע ולאפשר לו להשתלט על סביבתו ונסיבותיה ולשעבדן לרצונו" (קד"ד, שלהי המאמר).

היהדות, ובייחוד עיקריה שניתנו בסיני, הפכו את עם בני ישראל לעם הנבחר, המהווה קולקטיב של אנשים הלוקחים אחריות על חייהם ועל חיי סביבתם. ביציאת מצרים היו בישראל עוד כאלו שחיו מכורח המציאות, הם היו חסרי רצון לעבד את עצמם, וכתוצאה מכך נותרו במקום רוחני שמאד מקבע אותם ועוצר בעדם מלהתקדם. גם במעמד הר סיני היו מישראל שהצליחו לעלות מדרגה, ולעשות את המעבר המורכב מאדם פסיבי ומונע לאדם מניע ויוצר אווירה, ממוכיל למובל. אלו שהשכילו לעשות מעבר זה, ולצאת מדפוס החשיבה המקובעים והמגודרים של עבד, אלו שהיה בהם את האומץ לשנות ולהשתנות, אלו הם הראויים להיקרא העם הנבחר, ולהוות אור לכל הגויים בהתנהלותם העומדת איתנה אל מול משברי המציאות.⁵

שנוכה להיות אנשי ייעוד ולצעוד בדרך בה אנו בוחרים, ולא לברוח לגורליות המשעבדת.

⁵ נכון לומר שהטרוניות והתלונות לא פסקו עם קבלת התורה ואף התעצמו, ברם אין לטעות באופיין של התלונות. הטענות שקודם לקבלת התורה בעלות מהות שונה מזאלו שבאו לאחר מכן, ברם מפאת קוצר הידיעה לא הארכתי בדבר.

רב פנינים

מפניני ה'קלי יקר'

ומבאר הכלי יקר, שהמאמינים שבבני ישראל נכנסו מיד לתוך הים ורק אח"כ הוא נהפך ליבשה ועליהם כתוב: "והמים להם חומה" - להגן בעדם. "אבל הפחותים, בָּנִים לֹא אֶמְנָן בָּם, הלכו תחילה ביבשה, כִּי לֹא הָאֱמִינִי בְּאֵלֵהֶם" על כן לא נכנסו אל תוך הים עד שראו תחילה היבשה ולהם היו המים חֲמָה³ עָהָה³ כי היו נתונים בדִּין אם להנצל או להטבע⁴.

ע"פ זה מבאר הכלי יקר שינוי לשון נוסף: "ומטעם זה נאמר למעלה וַיִּבְאוּ להורות שמיד בבואם נכנסו אל הים קודם שראו היבשה, ולמטה

² ע"פ הפסוק "כִּי לֹא הָאֱמִינִי בְּאֵלֵהֶם וְלֹא בָטַחוּ בְּיִשְׁוֹעָתוֹ" (תהלים עח, כב - ובמזמור זה מתוארת בהרחבה יציאת מצרים).

³ ע"פ הפס' "מִתְּוֹן בְּסֶטֶר יִכְפֶּה אֶף וְיִשְׁתַּד בְּחֶק חֲמָה עָהָה" (משלי כא, יד). יש לציין שבעל הכלי יקר מרבה לשזור פסוקים בתוך דבריו (ראה בגליון 436 בהקדמת העורך למדור זה), מה שמייקר ומחבב עוד יותר את פירושו.

⁴ בשם הגר"א מובא מהלך נוסף: ע"פ חז"ל שבט דן עברו עם פסל מיכה (כלומר מחשבת אותה ע"ז כבר הייתה נטועה בליבם) ושבת דן היה המאסף ועברו אחרונים וא"כ כשהראשונים עברו בתוך הים, האחרונים וביניהם שבת דן היו עדיין ביבשה, אך כשהראשונים הגיעו ליבשה, האחרונים וביניהם שבת דן היו בתוך הים והיה עליהם כס והמים היו עליהם "חמה".

וְהַמִּים לָהֶם חֲמָה [חֲמָה] מלאכי גוטמן

(כב) וַיִּבְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבְשָׁה וְהַמִּים לָהֶם חֲמָה מִימֵינִם וּמִשְׁמָאלָם: ...

(כט) וַיִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בַּיַּבְשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמִּים לָהֶם חֲמָה מִימֵינִם וּמִשְׁמָאלָם:

הפירוש היקר שנביא עכשיו ידוע בשם הגר"א, אך מתברר שכבר קדמו בעל הכלי יקר¹ ואף הוסיף בדבריו נופך משלו:

המתבונן בפסוקים הנ"ל יגלה שהנאמר בפסוק כ"ב חוזר על עצמו בפס' כ"ט, אך טוב עין יבחין שבפעם הראשונה כתוב "בתוך הים" ורק אח"כ "ביבשה" ובפעם השנייה כתוב להיפך. וידועים דברי המדרש על המלים "והמים להם חומה" שהכתיב הוא "חמה" משום שהמים התמלאו על ישראל חמה, וכך באמת הכתיב בפס' השני. אך בפס' הראשון הכתיב הוא "חומה" מלא.

¹ ואח"כ מצאתי בספר 'פנינים משולחן הגר"א' שכבר עמד על כך המגיד מדובנא.

נאמר הִלְכּוּ כי אף על פי שראו היבשה מכל מקום לא האמינו עד שהלכו תחילה ביבשה ואחר כך נכנסו גם אל תוך הים⁵ (וע"ש בפירושו בשם י"א).

עד כאן פירוש בעל הכלי יקר, אך אם נתעמק יותר בעניין זה נגלה עד כמה הדברים נפלאים.

האבן עזרא מפרש שבקריעת הים היה "פלא בתוך פלא" שבזמן שהמצרים טבעו, עדיין חלק מעם ישראל עברו בים, ופעלו שם שתי רוחות בו-זמנית - 1. "וַיִּבְרַח אֲפִיקָן נֶעְרָמוּ מִיָּם" - הרוח שייבשה את המים

⁵ לשון "ביאה" שייכת על כניסה לתוך דבר חדש, אך לשון "הליכה" היא בתוך אותו דבר, ונראה א"כ שכוונתו שלא באו מיד לים אלא קודם הלכו על שפתו לבדוק שהיא יבשה ולא לחה מחמת הים ורק אח"כ נכנסו לים וא"כ הם המשיכו את הליכתם ביבשה.

ויצרה חומות של מים קרושים משני צדי עם ישראל. 2. "נִשְׁפָּתָה בְּרוּחָהּ כְּפָמוֹ יָם" - הרוח שהתחילה להמיס את החומות מהצד של הכניסה למים ועכשיו המצרים נסים לקראת אותו מקום והמים מתחילים לחזור עליהם משם. ולכן כתוב בסוף השירה "כִּי בָא סוּס פְּרָעָה בְּרִכְבוֹ וַיִּפְרָשְׁיוּ בַיָּם וַיָּשָׁב ה' עֲלֵהֶם אֶת מֵי הַיָּם וַיִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בַיַּבֵּשֶׁה בְּתוֹךְ הַיָּם".

וע"פ זה אפשר לומר, שהכתיב החסר הורגש גם במציאות, שהרי אותם אנשים אחרונים שעברו במים כשהם התחילו ליפול על המצרים, היו אותם קטני אמנה, וא"כ הם נענשו שהחומה התחילה להיחסר מצד אחד ולהיות רק "חמה", וכך הם הרגישו באמת שהמים נתמלאו עליהם חמה ועוד רגע והם שוטפים גם אותם.

שירו לה' עב"ץ

השירה הזאת

יש לברר א"כ מה ראה על ככה, להזכיר מידת הדין במקום נס וברכה? וליישב שאלה זו נבואה ונלכה, בעזרת יוצר היצורים מקור הברכה.

הפעם הזאת בשונה מכל שירה, נס ברחמים לעם ממצרים נכרה, אך על מצרים מידת הדין גברה, ושפטתם בזעם ובחמה באף ועברה.

ודבר זה נוכל לחזות למישרים, בשירת הים שבשבת זו אנו שרים, המשלבת רחמים לעם זכים וברים, עם דין ברשעים חוטאים וממרים³.

הוא אשר אמר נעים הזמירות, שבשירה זו בשונה משאר השירות, יש לשיר גם לא-להים להורות, על ההודאה הכפולה ליוצר המאורות⁴.

³ בשירה זו אנו עדים כיצד לסירוגין מתוארים חסדיו של מקום עם בניו בקרעו להם את הים ובהעבירם בו בחמלה, לצד הדין הקשה במצרים שטבעו במצולות כאבן ועופרת. ואולי פסוק "ה' איש מלחמה ה' שמו" הוא כעין כותרת לשירה זו והוא שמתאר את הענין הזה, כפי שאומר המדרש, שאותו ה' שהוא נראה כבחור עושה מלחמה על הים להילחם במצרים ולעם ישראל הוא נראה כזקן מלא רחמים (לשון המכילתא), להורות על השילוב בהנהגת הבורא.

⁴ דוד המלך ע"ה רוצה לרמוז בספר תהילים כאשר הוא מתאר את יציאת מצרים שבנוסף לשירה המוזכרת בתורה לה' שהיא על הצלת עם ישראל וכו', יש להודות גם כן להנהגת הדין שהיתה כאן עם המצרים ושעשה בהם שפטים, לכן רק כאן נמצא ששם של דין מוזכר ביחס לשירה בשונה משאר השירות שמוזכרות במקרא.

אז ישיר משה בפעם הראשונה, מאז בריאת העולם ע"י שוכן מעונה. וישירו עמו כל עדת מי מנה, ותהא זו השירה לעד ועדות נאמנה.

וכאשר נתבונן בזו השירה, נוכל לגלות מעט מזעיר מזהרה, וכאשר נדקדק בה כחוט השערה, נדלה הימנה מן גנזי התורה.

דיבר משה בזאת עם כל ישראל, בשבחם לה' המוציאים בכח ואל, ואם נתבונן בשמותיו של הא-ל, רחמים נמצאה שעל ידם בא הגואל.

הנה כי כן בכל שירה שבמקראות, שמות הרחמים עמם יהיו נקראות¹, ואכן נראה שכך יאה וכך יאות, לשיר על נס הבא ברחמיו על הבריאות.

לבד מפעם אחת בה בשינוי נחזה, בספר הזמירות לדוד המלך החוזה², בהזכירו את קריעת הים והנס הלזה, אמר 'שירו לא-להים' ושינה בזה.

¹ בכל התנ"ך, כאשר מוזכרת לשון שירה לבורא עולם, השם שיוזכר הוא שם הוי"ה ב"ה - מידת הרחמים.

² מוזמור סח בתהילים המתאר את יציאת מצרים ולאחר מכן את מתן תורה, ובתחילת התיאור נאמר "שירו לא-להים זמרו לשמו סולו לרוכב בערבות ביה-שמו... מוציא אסירים בכושרות וגו'". כאן זו הפעם היחידה בכל המקרא שנאמר לשיר לא-להים ולא לה'.

שאלות על הפרשה ר' דניאל בוחבוט

נפשי בשאלתי

א. טו, כא: "אשירה לה' כי גאה גאה..." - מדוע בחרה מרים דווקא את הפסוק הזה מכל שירת הים?

ב. יז, ט: מדוע משה מצווה את יהושע להילחם בעמלק ואינו הולך להילחם בהם בעצמו, הרי "מצווה בו יותר מבשלוחו".

ג. ועוד: "מחר אנוכי ניצב..." - למה מחר מדוע לא עכשיו, הרי המלחמה כבר התחילה?

ד. טז, לה: "ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד באם אל ארץ נושבת, את המן אכלו עד באם אל קצה ארץ כנען" - מדוע

הכפילות? (דניאל גילקוב)